

- Skladnja preučuje odnose/razmerja med besedami znotraj stavka, med posameznimi deli stavka ter razmerja znotraj posameznih delov stavka oziroma povedi.
- Skladenjska ravnina opisuje del jezikovne zmožnosti, ki je ravno tako kreativen ter sistematičen, kot drugi deli (povezani z drugimi ravninami).
 - o Zanima nas kako tvorimo stavke, kako jih razumemo, zakaj se nam določeni stavki oziroma povedi zdijo neslovnične itd.
- Povedi niso le nizanje besed. Samo prva poved od spodnji štirih je slovnična/sprejemljiva, vse ostale so neslovnične (gotovo ne obstaja govorec slovenščine, ki bi spodnje stavke z zvezdico sprejel).
 - (1) *Nekatere pridne študentke so že oddale seminarske naloge.*
 **Nekatere pridne študentke že oddale so seminarske naloge.*
 **Nekatere študentke so že oddale pridne seminarske naloge.*
 **Oddale so že pridne naloge seminarske študentke nekatere.*
- Očitno je besedni red pomemben, četudi je v slovenščini precej prost.
 - (2) *Seminarske naloge so nekatere pridne študentke že oddale.*
Nekatere pridne študentke so seminarske naloge že oddale.
Oddale so seminarske naloge nekatere pridne študentke že.
- Sodeč po primerih (2) morajo naslonke, kot je recimo *so*, biti na drugem mestu v stavku. Vendar moramo tudi o tem razmisliti po pregledu primerov (3).
 - (3) **Seminarske so naloge nekatere pridne študentke že oddale.*
 **Nekatere so pridne študentke že oddale seminarske naloge.*
- Znotraj stavka so očitno enote, ki jih ne smemo razbiti (to je razvidno že zgoraj).
- Naslonke očitno ne smejo razbiti teh enot, slediti morajo prvemu sestavniku.
 - (4) [*Nekatere pridne študentke*] *so že oddale seminarske naloge.*
 [*Seminarske naloge*] *so nekatere pridne študentke že oddale.*
- Če bi šli preverjati vse možne permutacije zgornje povedi. Torej vse možne vrstne rede osmih besed v zgornjih povedih, bi opazili, da je dovoljenih dejansko zelo malo vrstnih redov. Vseh možnih permutacij povedi z osmimi besedami je 8!, kar pomeni 40320 različnih nizov besed. Od tega jih je slovničnih največ 16, pa še ti nimajo vsi enakega pomena, kar pomeni, da je govora o drugačnih povedih (poved je jezikovni znak, torej kombinacija oblike in pomena). V povedih 9. do 14. ima 'že' pomen 'čim'. Povedi 15. in 16. pa sta tudi zelo čudni (sprejemljivi bi bili z nekakšnim kontrastivnim poudarkom).
 1. *Nekatere pridne študentke so že oddale seminarske naloge.*
 2. *Nekatere pridne študentke so seminarske naloge že oddale.*
 3. *Nekatere pridne študentke so oddale že seminarske naloge.*
 4. *Seminarske naloge so že oddale nekatere pridne študentke.*
 5. *Seminarske naloge so nekatere pridne študentke že oddale.*
 6. *Seminarske naloge so oddale že nekatere pridne študentke.*
 7. *Že oddale so seminarske naloge nekatere pridne študentke.*
 8. *Že oddale so nekatere pridne študentke seminarske naloge.*
 9. *??Že so oddale seminarske naloge nekatere pridne študentke.*
 10. *??Že so oddale nekatere pridne študentke seminarske naloge.*
 11. *??Že so nekatere pridne študentke oddale seminarske naloge.*
 12. *??Že so nekatere pridne študentke seminarske naloge oddale.*
 13. *??Že so seminarske naloge oddale nekatere pridne študentke.*
 14. *??Že so seminarske naloge nekatere pridne študentke oddale.*
 15. *??Seminarske naloge so oddale nekatere pridne študentke že.*
 16. *??Nekatere pridne študentke so oddale seminarske naloge že.*

- Ker očitno obstajajo restrikcije na sprejemljivost nizov besed in ker zelo očitno imamo intuicijo o sestavljanju stavkov in povedi, lahko trdimo, da gradimo stavke po nekih (ponotranjenih) pravilih.

Če hočemo pisati pravila za sestavljanje stavkov in povedi seveda ne smemo obravnavati posamične besede temveč le skupine besed. Če bi za pravila uporabljala posamične besede, bi bilo pravil neskončno mnogo, saj je takšno število različnih stavkov. To očitno ni res, saj se jezika nikoli ne bi uspeli naučiti. Nikoli ne bi znali tvoriti novih stavkov, kar zopet ni res, ker jezik uporabljamo ustvarjalno. Vedno znova izrekamo stavke, ki jih nismo izrekli ali slišali še nikoli doslej. Znanje jezika je končno in sestavljeno iz majhnega števila pravil. Pravila torej govorijo ne o besedah temveč o skupinah besed, ki se obnašajo na enak način.

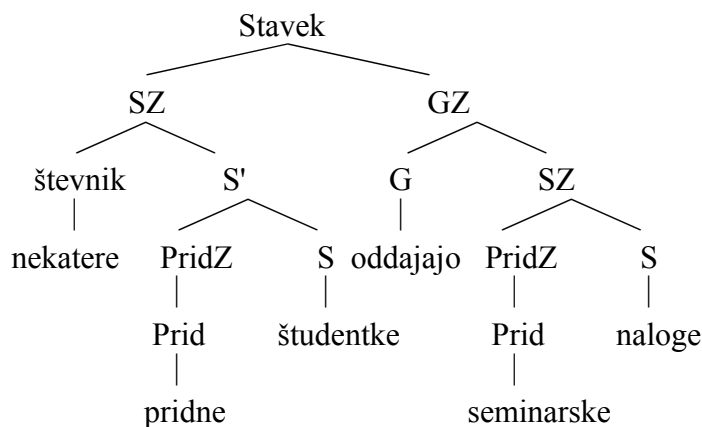
- Besede najprej razdelimo v relativno majhno število besednih skupin, ki jim pravimo slovnične besedne vrste. Pripadnost določeni slovnični besedni vrsti bomo ugotavljali na podlagi njihovih slovničnih lastnosti in pomenskih lastnosti. Po vrsti njihovega pomena (ta delitev ima dejansko tudi slovnične posledice) besedne vrste delimo na:
 - o Leksikalne besedne vrste
 - samostalnik: *Peter, Gorica, univerza, politika, plaz, pes, pas ...*
 - glagol: *povabiti, predlagati, potopiti, plačati, pogledati ...*
 - pridevnik: *nova, podoben, plitek, plavajoč, premočan, poškodovan ...*
 - predlog: *po, pod, pred, preko ...*
 - prislov: *podobno, pametno, premišljeno, preudarno, pogosto ...*
 - o Neleksikalne besedne vrste (slovnične ali funkcionalne b.v.)
 - zaimki: *ta, tisti, on, kaj, kdo ...*
 - stopnjevalne besede: *zelo, bolj, najbolj, dovolj, skoraj ...*
 - števnik: *ena, dva, pet ...*
 - določilniki: *vsi, malo, precej ...*
 - priredni vezniki: *in, ter, ali, ampak, pa*
 - podredni vezniki: *če, da, ki, ko ...*
 - pomožni glagoli: *bo, je*

Besedne vrste med seboj ločujemo na podlagi:

- **pomena:** pri slovničnih besednih vrstah težko govorimo o pravem pomenu, zato bomo tu omenili le razlike med leksikalnimi besednimi vrstami. Samostalniki označujejo predmete in osebe, koncepte, pojme in tako naprej. Pridevniki in prislovi označujejo lastnosti, glagoli dogodke, dejanja, stanja, predlogi prostorska in časovna razmerja itd.
- **morfologije:**
 - o glagoli se spregajo (*delam, delaš, dela ...*),
 - o samostalniki se sklanjajo po samostalniški sklanjatvi v enem samem spolu (*korak, koraka, koraku ...*),
 - o pridevniki se sklanjajo po pridevniški sklanjatvi v treh spolih (*delaven, delavnega, delavnemu ... delavna, delavne, delavni ... delavno, delavnega, delavnemu ...*), pridevniki se stopnjujejo (*visok, višji, najvišji*)
 - o prislovi se tudi lahko stopnjujejo, vendar se obenem ne sklanjajo
 - o predlog se ne sprega, ne sklanja, ne stopnjuje ...
- **distribucije oz. neposredne okolice**
 - o samostalnik se pojavlja skupaj s kazalnimi in nedoločnimi zaimki (*tisti pes, en pes, tisti velik*), s pridevniki (*velik pes*), s števnikmi (*trije psi*).
 - o glagol se pojavlja s pomožnim glagolom (*je padel, je zrastel*)
 - o pridevnik se pojavlja s stopnjevalno besedo (*zelo velik, najbolj velik*)
 - v slovenščini se edino pridevniki pojavljajo z določnim členom (*ta velik avto, *ta avto*)

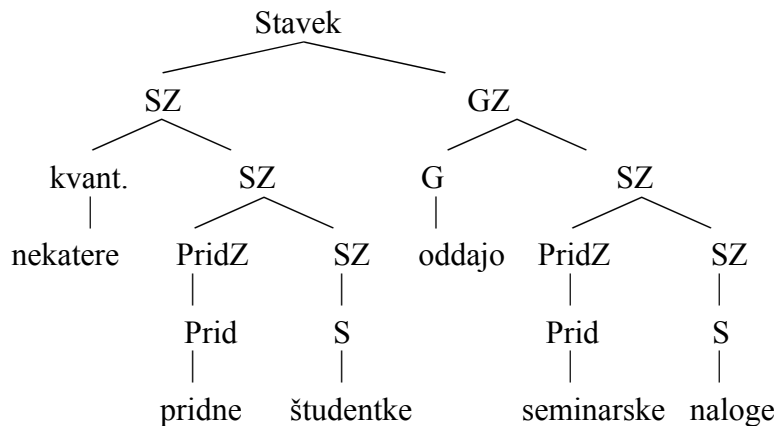
- Tudi abstrakcija iz besed na besedne vrste sama po sebi ne prinese končnega števila pravil. Če bi za vsak tip stavka uporabili svoje pravilo, bi potrebovali nešteto pravil.
 - o S pravilom stavek=samostalnik+glagol+samostalnik lahko tvorimo recimo naslednje stavke
 - (5) *Medved lovi lovca.*
Srna golta travo.
Volk gleda risa.
Jež prenaša hruške.
 - ...
 - o Vendar bi takšnih pravil še vedno potrebovali nešteto mnogo. Saj lahko recimo tvorimo tudi stavke z enim pridevnikom ob samostalniku, s predlogom pred samostalnikom, s predlogom in samostalnikom za zgoraj opisanim stavkom itd. Za vsakega od spodnjih stavkov bi potrebovali novo pravilo.
 - (6) *Lačna krava pije vodo.*
Lačna krava pije vodo iz korita.
Koze tekajo po travniku.
Bik preganja kronskega princa.
 - o Če bi stavke razbili na manjše enote, ki bi se nadalje sestavljale skupaj, bi lahko prišli do manjšega števila pravil.
 - o Zgoraj smo opazili, da so stavki sestavljeni iz sestavnikov – iz manjših skladenjskih enot. Če vzpostavimo pravila za posamične enote, si že precej olajšamo posel. Enote so po predpostavki znotraj stavka enake – sestavnik, ki je lahko osebek, je lahko tudi predmet (seveda z drugim sklonom). Stavek je lahko tudi glagolsko dopolnilo ... Če vemo kako narediti posamične sestavnike, kako te sestavnike združevati v stavke in kako stavke združevati v povedi, bomo lahko neskončno mnogo stavkov razložili s končnim številom pravil
- Govorimo o gradnikih stavkov, ki imajo znotraj stavka neko določeno stopnjo avtonomije. Preko preverjanja te avtonomije lahko ugotovimo, kaj sestavniki so.
 - o Elipsa – samo sestavniki (relativno samostojni deli stavka) se lahko izbrišejo.
 - (7) *Peter je Meti kupil knjigo o dinozavrih in tako je storil tudi Miha (~~Meti kupil knjigo o dinozavrih~~).*
**Peter je Meti kupil knjigo o dinozavrih in tako je storil tudi (~~Peter~~) Janezu (~~kupil knjigo o dinozavrih~~).*
**Peter je Meti kupil knjigo o dinozavrih in tako je storil tudi (~~Peter Meti kupil knjigo~~) o pticah.*
 - o Priredne zveze – samo sestavnike lahko združujemo s prirednimi vezniki
 - (8) *Janez [pije pivo] in [kuha kosilo].*
**Janez [pije] in [Meta dela pivo vsak petek pri sebi doma].*
**John drinks and Peter serves beer every evening in the local pub.*
 - o Pozaimljanje – sestavnike lahko zaradi njihove samostojnosti tudi nadomestimo z zaimkom
 - (9) *Janez je kupil jelko. Peter je tudi naredil to.* ('to' = kupil jelko)
Janez je kupil knjigo o dinozavrih in to je naredil tudi Peter. ('to' = 'kupil knjigo o dinozavrih'; ne 'kupil katerokoli knjigo')

- Tudi s sestavniki še ne moremo razložiti vseh lastnosti stavkov. Za razmerja med besedami ni pomemben le linearni vrstni red. Sestavniki se zdijo hierarhično urejeni.
 - o Sodeč po (10), se imena ne smejo pojavljati desno od zaimka na katerega se nanašajo
 - (10) a. **On_i je videl Petra_i*. (on in Peter ne moreta biti ista oseba)
 - b. **Petra mu_i je povedala, da je Meta videla Janeza_i*. (mu \neq Janez)
 - o Vendar v (11) to pravilo propade
 - (11) a. *Fant, ki mu je on_i pomagal popraviti kolo, je včeraj videl Petra_i*.
 - b. *Stol, ki mu_i ga je Petra dala, je Janez_i ravno včeraj vrgel v smeti*.
 - o Sodeč po (12) se povratno osebni zaimek nanaša na prej omenjeno osebo.
 - (12) *Janez_i je opazoval sebe_i v ogledalu*.
 - o Ponovno ni težko najti primerov v katerem to pravilo ne vzdrži.
 - (13) *Opazoval je sebe_i v ogledalu* (ni izraženega osebk ...)
 - **Knjiga, ki jo je Janez_i napisal pred dvema letoma, govori o sebi_i*
- Imamo torej sestavnike, ki so v nekakšnem hierarhičnem razmerju. Zgradbo stavka bomo zato prikazovali s skladijskimi drevesi. Znotraj drevesa se hitro vidi, kateri deli stavka/povedi tvorijo sestavnik – vse, kar je pod enim samim vozliščem. Ravnotako očitna so hierarhična razmerja.
 - o Vsak samostalnik, je del Samostalniške Zveze [SZ]
 - o Vsak pridevnik je del pridevniške zveze [PridZ]
 - o Vsak glagol je del glagolske zveze [GZ]
 - o Predlogi imajo predložne zveze [PZ]

- za izdelavo dreves potrebujemo pravila, ki jih generirajo. Konkretno za zgornje drevo potrebujemo tale pravila.
 - o $\text{Stavek} \rightarrow \text{SZ} + \text{GZ}$ $\text{GZ} \rightarrow \text{G} + \text{SZ}$ $\text{PridZ} \rightarrow \text{Prid}$
 - o $\text{SZ} \rightarrow \text{števnik} + \text{S}'$ $\text{S}' \rightarrow \text{PridZ} + \text{S}$ $\text{SZ} \rightarrow \text{PridZ} + \text{S}$
- o Kot že rečeno, hočemo imeti čim manj pravil. Zdi se, da bi zgornji stavek (plus še mnoge druge lahko pojasnili z manj pravili. Predvsem je moteče, da imamo dve pravili za povezavo pridevniške zveze v samostalnik, četudi sta načina, na katerega razumemo eno in drugo pridevniško zvezo oz. njuna doprinosa k interpretaciji celotne samostalniške zveze, enaka. Tokrat sicer ne bomo zmanjšali števila pravil, bomo pa z novimi pravili povečali domet naše teorije.

- Stavak → SZ + GZ GZ → G + SZ PridZ → Prid → ni kaj spreminjati
- SZ → števniki + SZ SZ → PridZ+SZ SZ → S → nova pravila

- Pravila morajo biti čim bolj splošna
 - narediti hočemo teorijo s čim manj pravil, le taka teorija je razlagalna
 - manjše število splošnih pravil bo tudi zadostilo Occamovi britvi
 - Occamova britev: „če najdemo dve razlagi pojava, ki sta enako verodostojni, izberemo tisto, ki je preprostejša.“ (Wikipedia)
 - *Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem.*
 - *Ne množi sestavnih delov čez nujno.*
- Drevesa predstavljajo hierarhijo in sestavnost.
 - Z gradbo lahko pojasnimo nekatere dvoumnosti tipa:
 - (14) *Peter je opazoval moškega z daljnogledom*
 - moški je imel daljnogled [GZ G [SZ moškega z daljnogledom]]
 - opazovala ga je z daljnogledom [G [SZ moškega][PridS z daljnogledom]]
 - Znotraj stavka oz. kateregakoli sestavnika ločimo med obveznimi in dodatnimi sestavinami
 - Prehodni glagoli potrebujejo predmet
 - *Janez je poslal Meti ___ (izven konteksta je nerazumljivo)
 - v angleščini, italijanščini, nemščini etc. samostalniki potrebujejo člen
 - *book, *libro, *buch
 - neobvezni ali dodatni deli, dopolnjujejo pomen stavka, vendar so izpušljivi
 - Peter je videl Meto
 - Peter je **včeraj** videl Meto
 - Peter je **včeraj** videl Meto **v baru na Rejčevi ulici**
 - Peter je **včeraj večkrat** videl Meto **v baru na Rejčevi ulici**
 - ...
 - Glagoli so lahko prehodni na različne načine
 - Neprehodni glagoli: *priti, izginiti, umreti*
 - Prehodni s komplementom
 - SZ_T: *postavljati, rezati, goltati (knedele)*
 - SZ_D: *pomagati (Petru)*
 - PridZ: *postati (bogat)*

- PredZ: *oslanjati se (na vrata, vire)*
 - SZ_T SZ_T: *učiti (Meto matematiko)*
 - SZ_T SZ_D: *dati, poslati (pismo guvernerju)*
 - SZ_T PredZ: *postaviti (knjigo na mizo)*
 - PredZ PredZ: *govoriti (s Petrom o politiki)*
 - Da-stavek: *reči (da je vreme slabo)*
 - Polstavek: *začeti (iskati službo)*
 - ...
- Slovnica nima le pravil za tvorbo stavkov, ampak tudi pravila za spreminjanje stavkov. Govorimo o transformacijski slovnici.
- Pasivna transformacija
 - *Peter je ulovil medveda*
 - *Medved je bil ulovljen*
 - *Medved se je ulovil*
 - Premiki vprašalne zveze
 - *Janez je videl film.*
 - *Kaj je Janez videl?*
 - Topikalizacija
 - *Janeza nisem videl že od včeraj.* (stavek o Janezu)
 - *Pri Meti nisem videl Janeza že sto let.* (stavek o Meti)
 - Plezanje klitik
 - a. On **jo je** hotel nehati hoteti videvati vsak dan.
 - b. On **je** hotel **jo** nehati hoteti videvati vsak dan.
 - c. On **je** hotel nehati **jo** hoteti videvati vsak dan.
 - č. On **je** hotel nehati hoteti **jo** videvati vsak dan.
 - d. On **je** hotel nehati hoteti videvati **jo** vsak dan.
 - V vseh štirih primerih gre za premike iz nekega začetnega stanja
 - Začetno stanje se imenuje GLOBINSKA ZGRADBA
 - Kar izrečemo, se imenuje POVRŠINSKA ZGRADBA
- Globinska zgradba načeloma osebek → povedek → predmet
- to je univerzalni besedni red
 - tudi v slovenščini
 - *pet punc je objelo pet fantov*
 - tipično se ta stavek razume kot da je 'pet punc' osebek. Četudi je možna tudi drugačna interpretacija.
- dve pomembni skladijski razmerji
- določilo ali specifier
 - [_{SZ} **ta** lonec] [_{SZ} **vsaka** študentka]
 - [_{SZ} **nekateri** avtomobili] [_{PridP} **totalno** zrukan]
 - [_{Stavek} **Janez** prihaja]
 - dopolnilo ali komplement (complement)
 - [_{SZ} študent **jezikoslovja**] [_{GZ} prejeti **nagrado**]
 - [_{PridZ} podoben **očetu**] [_{PredZ} v **hiši**]